

Cilt / Volume: 12, Sayı / Issue: 23, Sayfalar / Pages:456-480

Derleme Makale / Review Article

Received / Alınma: 01.12.2021

Accepted / Kabul: 09.03.2022

ERKEN ULUSLARARASILAŞMA OLGUSUNA İLİŞKİN KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Onur SARIKAYA¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, erken uluslararasılaşma kavramının neyi ifade ettiği, hangi unsurlarla ilişkili olduğu ve araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı gibi konularda genel bir çerçeve oluşturacak kavramsal bir değerlendirme yapmaktır. Bu doğrultuda, yabancı literatür odaklı bir inceleme gerçekleştirilmiştir. İnceleme sonuçları, erken uluslararasılaşma kavramının yönetici/kurucuya yönelik özellikler, ağlar, kültürel etkiler, devlet politikaları, firma büyüklüğü, teknoloji/ar-ge yoğunluğu, işin niş konumlandırılması, kaynakların esnekliği ve takas edilebilirliği gibi birçok kavramla birlikte ele alındığını göstermektedir. Ayrıca, yapılan incelemelere göre erken uluslararasılaşma olgusu firmalara ilişkin birçok unsuru olumlu etkileyebilmekte ve firmalar için çoğu zaman olumlu sonuçlar verebilmektedir. Son yıllarda çok sayıda girişimci firmanın sınırlılıklarına rağmen erken uluslararasılaştıkları görülmekte, bu durum ise ilgili kavramın incelenmesini önemini artırmaktadır. Bu çalışmayla, özellikle yerli literatürde göz ardı edilmiş bu önemli kavrama ilişkin anlayışın geliştirilebileceği ve yeni araştırmalar için katkı sağlanabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İşletmecilik, Erken Uluslararasılaşma, Derleme.

Jel Kodları: M10.

¹Öğr. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörlüğü, E-posta: onursarikaya1993@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0825-9573.

Atıf/Citation

Sarıkaya, O. (2022). Erken uluslararasılaşma olgusuna ilişkin kavramsal bir değerlendirme. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 456-480.

A CONCEPTUAL EVALUATION ON EARLY INTERNATIONALIZATION

Abstract

The aim of this study is to make a conceptual evaluation that will form a general framework on what the concept of early internationalization means, what elements it is related to and how it is investigated by researchers. In this context, an international literature-oriented review was carried out. The results of the study show that the concept of early internationalization is considered together with many concepts such as manager/founder-oriented characteristics, networks, cultural influences, government policies, firm size, technology/R&D intensity, niche positioning of the job, flexibility, and exchangeability of resources. In addition, according to the studies, the phenomenon of early internationalization can positively affect many factors related to companies and can often give positive outputs for companies. In recent years, it has been seen that many entrepreneurial firms have internationalized early despite their limitations, and this situation increases the importance of examining the related concept. With this study, it is anticipated that the understanding of this important concept, which has been overlooked in the domestic literature, can be improved and contribute to new research.

Keywords: International Business, Early Internationalization, Review.

Jel Codes: M10.

1. GİRİŞ

Erken uluslararasılaşma kavramı, firmalar için yaşam döngülerinin çok erken dönemlerinde yurtdışına girişimde bulunulmasını ifade etmekte olup (Yavuz vd., 2016), bu doğrultuda hareket eden firmalara erken uluslararasılaşan firmalar (*early internationalizing firms*) (Ahmed ve Brennan, 2019), küresel doğan firmalar (*born global firms*) ve uluslararası yeni girişimler (*international new ventures*) gibi isimler verilmektedir (Vaillant vd., 2019).

Teorik kökeninin Oviatt ve McDougall'ın (1994) çalışmasına dayandığı belirtilen (De Clercq vd., 2012; Zhou vd., 2012) erken uluslararasılaşma kavramı ile ilgili unsurlar 1990'ların başından bu yana artan bir ilgiye sahiptir (Vaillant vd., 2019; Zucchella vd., 2007). Son yıllarda ortaya çıkan çalışmalar, çok sayıda girişimci firmanın küçük çaplı olmalarına, sınırlı kaynaklara, bilgiye, uluslararası deneyime, artan risk ve sorumluluklara sahip olmalarına rağmen erken uluslararasılaşmayı hedeflediklerini ve çok sayıda uluslararası faaliyet içerisinde olabildiklerini göstermektedir (Baier-Fuentes vd., 2021; Lamotte & Colovic, 2015; Sekliuckiene, 2017; Yang vd., 2020). Örneğin, küçük ve genç firmaların niş faaliyetler sayesinde kaynak kısıtlarını azaltarak, erken uluslararasılaşma konusunda avantaj sağlayabilecekleri ifade edilmektedir (Qian vd., 2018). Kuruluşundan kısa bir süre sonra uluslararası hale gelen bu firmaların sayısı hızla artmaktadır (Vaillant vd., 2019).

Tüm bu bilgilerden hareketle, bu çalışmada erken uluslararasılaşma kavramının neyi ifade ettiği, hangi unsurlarla ilişkili olduğu, araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı vb. konularda genel bir çerçeve oluşturacak kavramsal bir değerlendirme yapmak amacıyla bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, uluslararası bağlamda yüksek düzeyde tanınırlık ve

bilimsel meşruiyete sahip olan Web of Science veri tabanında yayımlanmış, başlığında “early internationalization” (erken uluslararasılaşma) kavramını içeren toplamda 25 çalışmayı kapsamaktadır. İlgili çalışmalar, yukarıda bahsi geçen unsurlar doğrultusunda incelenmiş ve bulgular raporlanmıştır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünü literatür taraması sonucunda derlenen, erken uluslararasılaşma kavramına ilişkin genel bilgiler oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde literatür taramasının yöntemine ilişkin bilgiler ve tarama sonucunda ulaşılan kaynakların yazar, yayım yılı, amaç, yöntem, sonuç ve anahtar kelimeler bilgilerini içeren bir tablo mevcuttur. Dördüncü bölümde, bulgular değerlendirilmiş ve bu kaynaklara ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir. Sonuç bölümü olan beşinci bölümde ise çalışmaya ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Erken uluslararasılaşma kavramının yabancı literatürde sıkça yer bulmasına rağmen yerli literatürde göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmanın literatürde göz ardı edilmiş bir hususu inceleyecek ve sonuçlarıyla ilgili boşluğun doldurulmasına fayda sağlayacak olması nedeniyle önem arz ettiği düşünülmektedir. Kavrama ilişkin temel konularda ve yabancı literatürde nasıl ele alındığına dair bilgi verilmesinin amaçlandığı bu çalışma ile yerli literatürdeki yeni çalışmalara da ışık tutulacağı öngörülmektedir.

2. ERKEN ULUSLARARASILAŞMA KAVRAMI

Erken uluslararasılaşma kavramı, firmalar için yaşam döngülerinin çok erken dönemlerinde (genellikle varoluşlarının ilk 5 yılında) çıktılarının satılması veya girdilerin satın alınması yoluyla yurtdışına girişimde bulunulmasını ifade etmektedir (Yavuz vd., 2016). Bu doğrultuda hareket eden firmalara erken uluslararasılaşan firmalar (*early internationalizing firms*) (Ahmed & Brennan, 2019), küresel doğan firmalar (*born global firms*) (Knight & Cavusgil (1996)) ve uluslararası yeni girişimler (*international new ventures*) gibi isimler verilmektedir (Vaillant vd., 2019). Erken uluslararasılaşma stratejisinin uygulaması, uluslararası fırsatların erken tanımlanması ve kullanılmasını gerektirmektedir (Yavuz vd., 2016). Bu tür firmalar fırsatların değerlendirilmesi konusunda daha isteklidirler (Mostafiz vd., 2019).

Erken uluslararasılaşma kavramıyla ilgili çalışmaların teorik kökeninin Oviatt & McDougall’ın (1994) çalışmasına dayandığı belirtilmektedir (De Clercq vd., 2012; Zhou vd., 2012). Erken uluslararasılaşma kavramıyla ilgili unsurlar 1990’ların başından bu yana akademik literatür, uygulayıcılar ve politika yapıcılarının ilgisini çekmiş olup, bu ilginin gitgide arttığı görülmektedir (Vaillant vd., 2019; Zucchella vd., 2007). Özellikle son yirmi yıldaki çalışmalar, çok sayıda

girişimci firmanın küçük çaplı olmaları ve sınırlı kaynaklara sahip olmalarına rağmen erken uluslararasılaşmayı hedeflediklerini göstermektedir (Baier-Fuentes vd., 2021; Lamotte & Colovic, 2015; Sekliuckiene, 2017; Yang vd., 2020). Kuruluşundan kısa bir süre sonra uluslararası hale gelen bu firmaların sayısı hızla artmaktadır (Vaillant vd., 2019).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, birçok genç firma yaşam döngüsünün ilk aşamalarında uluslararasılaşmaktadır. Bahsi geçen erken uluslararasılaşma faaliyetinin hem yüksek risk hem de yüksek getiri potansiyeline sahip olabileceği düşünülmektedir. Sıkı kaynak sınırlamalarıyla karşılaşan genç firmalar için erken uluslararasılaşma riskli bir stratejidir zira bu tür firmaların hem yeni olmanın hem de yabancı olmanın sorumluluğunu yönetmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda, erken uluslararasılaşmanın firmalar için çeşitli avantajları da bulunmaktadır. Örneğin, erken uluslararasılaşan firmalar hem yurt içi hem de yurt dışında hızlı bir şekilde öğrenebilir ve büyüebilirler. Benzer şekilde, erken uluslararasılaşmanın yeni girişimler için daha yüksek düzeyde satış büyümesine yol açan etkileri de mevcuttur (Woo, 2019).

Firmaların uluslararasılaşması üzerine yapılmış olan araştırmaları kapsayan literatürde, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) uluslararasılaşmasına ilişkin çeşitli örüntüler tanımlanmıştır. Qian ve diğerlerine (2018) göre, bu tanımlamalarla ilgili iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bilkey & Tesar (1977) ve Johanson & Vahlne (1977, 1990) gibi yazarların dahil olduğu ve geleneksel yaklaşım olarak da adlandırılan bu teorik yaklaşıma göre, küçük ve genç firmaların erken ve hızlı uluslararasılaşmaları oldukça zordur ve nadiren gerçekleşmektedir. Bu teorik yaklaşıma göre, firmanın uluslararasılaşması onlarca yılı kapsayan bir süreç olup, önce yerel pazarda olgunlaşmayı gerektirmektedir. Ayrıca, firmanın dış pazarlara olan bağlılık/taahhüt düzeyi aşamalı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu aşamalar, ihracat (*export*), sözleşme anlaşmaları (*contractual agreements*), ortak girişim (*joint venture*) ve tamamen sahip olunan yan kuruluş (*wholly owned subsidiary*) adımlarında gerçekleşmektedir (Isidor vd., 2011). Bununla birlikte, bu düşünce okulu, 1990'ların başından bu yana erken uluslararasılaşan firmaların yaygınlığı nedeniyle önemli eleştirilere maruz kalmıştır (Ahmed & Brennan, 2019).

Bu konuyla ilgili teorik açıklamalarda bulunan bir başka yaklaşım ise uluslararası yeni girişimler yaklaşımıdır. Oviatt & McDougall'ın (1994) öncülüğünü yaptığı kabul edilen bu yaklaşım geleneksel uluslararasılaşma sürecine meydan okumaktadır. Buna göre, girişimci firmalar, sınırlı kaynaklara, bilgiye, uluslararası deneyime, artan risk ve sorumluluklara rağmen kuruluşundan hemen sonra çok sayıda uluslararası pazarda faaliyet içerisinde olabilmektedirler (Sekliuckiene, 2017). Örneğin, küçük ve genç firmaların niş faaliyetler sayesinde kaynak kısıtlarını azaltarak, erken uluslararasılaşmalarını hızlandırabilecekleri ifade edilmektedir

(Qian vd., 2018). Gelişmiş bilgi teknolojisi, sınır ötesi iletişimin hızını, kalitesini ve verimliliğini önemli ölçüde artırmıştır. Ayrıca, dış pazara girişin gecikmesi, potansiyel bir yerel rakibin temel fikri taklit etmesine ve piyasada ilk hamle avantajlarını kullanmasına olanak tanıyabilmektedir (Woo, 2019).

Dünyanın birçok yerinde, farklı endüstriler veya sektörlerde erken uluslararasılaşan firmaların varlığı, araştırmacıların firmaların erken veya hızlı uluslararasılaşmasının itici güçlerini keşfetmesine yol açmış ve çok sayıda çalışma erken uluslararasılaşan firmaların ortaya çıkmasında etkili olan çeşitli faktörleri tanımlamıştır. Erken uluslararasılaşan firmaların etkili öncül veya belirleyicileri genel olarak, değişen pazar koşulları, özel veya özelleştirilmiş ürünlere olan talebin artması, daha gelişmiş üretim, ulaşım ve iletişim teknolojileri, ağ ilişkilerinin artan önemi ve kurucu girişimci/yöneticilere ilişkin beceri ve özellikler unsurlarıyla ifade edilmektedir (Ahmed & Brennan, 2019).

Oviatt & McDougall (1994) ise firmaların yaşam döngülerinin erken aşamalarında dış pazarlara girmelerine fırsat veren üç temel belirleyici tanımlamışlardır:

Bunlardan ilki, firmanın dış pazarın yasal, kültürel, dil ile ilgili veya politik engellerinden kaynaklanan yabancılaşma sorunlarının üstesinden gelmesine yardımcı olan uluslararası deneyime sahip bir yönetim ekibidir (*internationally experienced management team*). Geçmiş uluslararası deneyim, firmaya dış pazara yüksek düzeyde taahhüt ile yönelmesi için gerekli bilgiyi sağlar. Uluslararası deneyime sahip bir yönetim, firmanın dış pazardaki yükümlülükleriyle daha iyi bir şekilde mücadele etmesini sağlar ve dış pazardaki belirsizliği azaltır (Isidor vd., 2011).

Bahsi geçen temel belirleyicilerden ikincisi ise teknolojik yoğunluk (*technological intensity*) derecesi olarak ifade edilmektedir. Bilgilerinin hareketliliği ve tek bir ürüne (veya sınırlı sayıda ürüne) odaklanmaları nedeniyle, erken uluslararasılaşanlar niş pazarlarda küresel talebi kullanarak, ulusal sınırlar tarafından daha az kısıtlanır ve büyüme fırsatlarından faydalanabilirler (Isidor vd., 2011).

Üçüncü temel belirleyici ise ağ (*network*) unsurudur. Erken uluslararasılaşan firmalar, firmanın başkalarının bilgilerine erişmesini sağlayan, yabancılaşma sorunları aşmaya ve daha yüksek taahhüt düzeyleri ile dış pazarlara erişmeye olanak tanıyan yüksek derecede uluslararası ağ temalarına sahiptirler. Özetle, yönetimin geçmiş uluslararası deneyimi, teknolojik yoğunluk ve ağ bağlantıları, firmaların ihracattan daha ileri düzeydeki uluslararasılaşma aşamalarına “sıçramaları” ile daha erken ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşmalarına olanak tanımaktadır (Isidor vd., 2011).

3. ERKEN ULUSLARARASIŞAMA KAVRAMINA İLİŞKİN YABANCI LİTERATÜR KAPSAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, erken uluslararasılaşma kavramının yabancı literatürde nasıl ele alındığına ilişkin genel bir bilgi verebilmek amacıyla bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu taramanın yapılacağı veri tabanı olarak ise uluslararası bağlamda yüksek düzeyde tanınırlık ve bilimsel meşruiyete sahip olan Web of Science veri tabanı kullanılmıştır. Anahtar kelime olarak “*early internationalization*” (erken uluslararasılaşma) seçilmiş ve bu doğrultuda Web of Science Core Collection sisteminde başlığında bu anahtar kelimeyi içeren çalışmalar listelenmiştir. Taramanın gerçekleştirildiği 2020 yılı itibariyle toplam 25 çalışmaya ulaşılmış ve herhangi bir yıl sınırlaması yapılmadan tüm çalışmalar (1970-2020) değerlendirmeye dahil edilmiştir. Tüm çalışmalar İngilizce dilinde yazılmış olmakla birlikte, yalnızca bir çalışma Lehçe dilinde yazılmıştır. Yazar ve yayım yılı bilgileri Tablo 2’de verilen bu çalışma Türkçeye çevrilememesinden ötürü detaylı analizlerin dışında tutulmuştur. Bu paragrafta aktarılan kriterler sonucunda ulaşılan çalışmaların yayımlandığı dergi isimleri Tablo 1, ilgili çalışmaların yazar, yayım yılı, amaç, yöntem, sonuç ve anahtar kelimelerine ilişkin bilgiler ise güncel çalışmaların önce görülmesi açısından ters kronolojik olarak Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaların Yayımlandığı Kaynak İsimleri

Kaynak İsmi	Çalışma Sayısı
Journal of World Business	3
International Business Review	2
International Journal of Human Resource Management	2
International Marketing Review	2
Management	2
Academy of Management Review	1
Asia Pasific Journal of Business Administration	1
Entrepreneurship, Universities & Resources	1
European Business Review	1
Global Strategy Journal	1
INTED Proceedings	1
International Entrepreneurship and Management Journal	1

Inzerine Ekonoma Engineering Economics	1
Journal of Business Venturing	1
Journal of Engineering Design and Technology	1
Journal of International Marketing	1
Management International Review	1
Problemy Zarzadzania Management Issues	1
Small Business Economics	1
Toplam	25

Tablo 1’de görüldüğü üzere, en çok sayıda (3) çalışma “Journal of World Business” dergisinde yayımlanmıştır. “International Business Review”, “International Journal of Human Resource Management”, “International Marketing Review” ve “Management” dergilerinde ise ikişer çalışma yayımlanmıştır. Kalan 14 çalışma ise her birinde birer adet olmak üzere 14 farklı kaynaktan yayımlanmıştır.

Tablo 2. Literatür Taraması Sonucunda Ulaşılan Çalışmalara İlişkin Özet Bilgiler*

Yazar(lar) ve Yayımlı Yılı	Amaç	Yöntem	Sonuç(lar)	Anahtar Kelimeler
Ahmed & Brennan, 2019	Ulusal ihracat teşvik politikalarının firmaların erken uluslararasılaşması üzerindeki etkisinin kurum temelli yaklaşım doğrultusunda incelenmesi	Nicel. Az gelişmiş bir ülkede (Bangladeş) hazır giyim endüstrisindeki 174 firmadan elde edilen verilen doğrultusunda sıralı lojistik regresyon modelleme tekniği kullanılmıştır.	Pazarın geliştirilmesi, garanti ve teknik destek programları vb. odaklanan bu ulusal politikalar olumlu etkiye sahiptirler. Doğrudan finansla ilgili yardımın iki ayrı unsuru, banka kredisi ve nakit sübvansiyonu/tahsisi de olumlu etki etmektedir.	International entrepreneurship (uluslararası girişimcilik), Export promotion policies (ihracat teşvik politikaları), Institution-based view (kurum temelli yaklaşım), Less-developed countries (az gelişmiş ülkeler), Firms’ early internationalization (firmaların erken uluslararasılaşması)
Vaillant vd., 2019	Erken ihracat yapan işletmelerin uluslararası pazardaki kalıcılıklarının değerlendirilmesi	Nicel. Girişimlerin uluslararasılaşma modellerinin kalıcılığını belirlemek için pazardaki zaman ve ihracat eğilimi/yoğunluğu seviyeleri	İlk ihracat sonrası yılların ardından ihracat yapan firmaların oranı önemli ölçüde azalmaktadır. Başlangıçtaki düşük ihracat yoğunluğu seviyeleri, yeni	Market persistence (pazar kalıcılığı), Entrepreneurial internationalization (girişimsel uluslararasılaşma), Export propensity (ihracat eğilimi), Export intensity

		arasındaki ilişki analiz edilmiştir.	firmalar için ihracat çabalarının en yüksek düzeyde dayanıklılık ve sürekliliğine yol açmaktadır.	(ihracat yoğunluğu), Pseudo-panel data analysis (pseudo-panel veri analizi)
Santhosh, 2019	Belirleyicilerin erken uluslararasılaşma üzerindeki etkisinin gelişmekte olan bir ekonomi (Hindistan) bağlamında analiz edilmesi	Nicel. Bangalore'deki ihracat yapan 102 KOBİ'den toplanan birincil veriler kullanılarak keşfedici bir araştırma yapılmıştır.	Proaktif girişimciler ve bu girişimcilerin geçmiş deneyimleri KOBİ'lerin erken uluslararasılaşmasında belirleyicidir. Ayrıca, rekabetçi kısıtlama, geç uluslararasılaşmış KOBİ'ler için erken yaşta uluslararası pazara girmenin önündeki en büyük engeldir.	SMEs (KOBİ'ler), Exploratory study (keşfedici çalışma), Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Engineering industry (mühendislik endüstrisi), Determinants (belirleyiciler), Emerging economy (gelişmekte olan ekonomi)
Mostafiz vd., 2019	Gelişmekte olan ekonomi bağlamında psikometrik değerlendirme yoluyla uluslararası fırsat tespiti ölçeğinin geliştirilmesi	Nicel. Örneklem, Bangladeş'te hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren uluslararası firmalardan oluşmaktadır. Cevaplar üzerinde keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.	Çalışmada geliştirilen ölçek, gelişmekte olan ekonomilerde faaliyet gösteren uluslararası firmaların stratejik eylemlerini ölçmek için güvenilir ve geçerli bir ölçek olup, finansal performans ile anlamlı ve pozitif bir ilişkiye sahiptir.	Exploratory factor analysis (keşfedici faktör analizi), Confirmatory factor analysis (doğrulayıcı faktör analizi), International opportunity identification (uluslararası fırsat tespiti), International opportunity discovery (uluslararası fırsat keşfi), Psychometric evaluation (psikometrik değerlendirme)
Woo, 2019	CEO'lara sağlanan mali hakların erken uluslararasılaşma kararı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi	Nicel yöntem. Örneklem halka açık 145 ABD firmasından oluşmaktadır.	Erken uluslararasılaşma olasılığı, CEO'nun güvenceli nakit ücreti/mali haklarıyla negatif, CEO'nun hisse temelli mali haklarıyla pozitif ilişkilidir. Hisse temelli mali haklar ve erken uluslararasılaşma olasılığı arasındaki pozitif ilişki, CEO'nun görev süresi	Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Agency theory (vekalet kuramı), CEO compensation (CEO mali hakları), CEO tenure (CEO görev süresi)

			artıkça güçlenmektedir.	
Sekliuckiene vd., 2019	Geçiş sürecinde olan üç Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Macaristan, Litvanya ve Polonya) bağlamında uluslararası yeni girişimlerin girişimsel düzey başarı faktörlerinin incelenmesi	Nitel. Her ülkeden 3 uluslararası yeni girişim olmak üzere 9 vaka çalışmasına dayanarak derinlemesine bir nitel analiz yapılmıştır.	Bu ülkelerdeki yerel uluslararası yeni girişimlerin, uluslararası pazarlardaki erken başarısının ardındaki girişimsel düzey faktörler arasında özellikle doğrudan dış pazar deneyimi, girişimsel oryantasyon ve mevcut ağ üyeliği açısından önemli farklılıklar vardır. Ayrıca, kurucuların endüstri deneyimleri de uluslararasılaşmanın başarısında etkilidir.	International new ventures (uluslararası yeni girişimler), Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Transition economy (geçiş ekonomisi), CEE (orta ve doğu avrupa), Hungary (Macaristan), Lithuania (Litvanya), Poland (Polonya)
Ciravegna vd., 2018	Girişimcilerin iç pazarlardaki mevcut ekonomik fırsatlara yönelik tutumlarına, uluslararasılaşma risklerine ve dış pazarlara girme karlılığına odaklanarak, küçük bir ekonomide bulunan küçük firmalar için erken uluslararasılaşmanın öncüllerinin incelenmesi	Nitel. Çalışmada bulanık küme (fuzzy-set) niteliksel karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır.	Çalışmada, istenmeyen siparişlerin alınması, az kullanılan kapasitenin varlığı, rakiplerin davranışları ve yerel pazarın büyüklüğüne, ihracat riskine ve ihracat karlılığına yönelik tutum öncüllerini içeren üç farklı öncül kombinasyonu tespit edilmiştir.	Early internationalization (erken uluslararasılaşma), International entrepreneurship (uluslararası girişimcilik), Antecedents of internationalization (uluslararasılaşmanın öncülleri), Small enterprises (küçük girişimler), Qualitative comparative analysis (nitel karşılaştırmalı analiz), Configurational approach (konfigürasyon yaklaşımı)
Qian vd., 2018	Endüstri dinamizmi ve kaynak kısıtlamaları arasındaki etkileşimin küçük, genç teknoloji girişimlerinin erken, hızlı uluslararasılaşması	Nicel yöntem. Örneklem Çin'deki 183 firmadan oluşmaktadır.	Endüstri dinamizmi uluslararasılaşma hızını artırmakta, kaynak kısıtlamaları ise engellemektedir. Niş ve stratejik ittifak stratejileri ise kaynak kısıtlamaları, endüstri dinamizmi ve hız arasındaki ilişkilere	Resource constraints (kaynak kısıtlamaları), Industry dynamism (endüstri dinamizmi), Niche operation (niş operasyon), Strategic alliances (stratejik ittifaklar), Early

	üzerindeki etkisinin incelenmesi		aracılık etmekte ya da düzenlemektedir.	internationalization (erken uluslararasılaşma), SYTEs (küçük, genç teknoloji girişimleri)
Lobo & Maldonado, 2018	İlişkisel ağ, işçinin becerileri ve uluslararası deneyimi gibi faktörlerin firmanın uluslararasılaşması sürecinde olumlu etkileri olup olmadığına dair girişimcilerin görüşlerinin değerlendirmesi ve yaşamlarının erken dönemlerinde uluslararasılaşan firmalar için bu faktörlere verilen önem düzeyleri arasındaki olası farklılıkların incelenmesi	Nicel. Keşif analizi ve tek değişkenli istatistiksel çıkarım metodolojileri ile 320 Portekizli şirket üzerinde ampirik bir çalışma yürütülmüştür.	Yaşam döngüsünün erken döneminde uluslararasılaşan şirketler, çalışanın kendine özgü becerileri ve uluslararası deneyimine daha çok önem atfetmektedirler. Ancak ilişkisel ağlar için böyle bir durum yoktur.	Internationalization (uluslararasılaşma), Skills (beceriler), Networks (ağlar)
Sekliuckiene, 2017	Litvanya'daki uluslararası yeni girişimlerin erken uluslararasılaşmasına yol açan faktörlerin araştırılması	Nitel. Bu çalışmada, bir vaka çalışması yaklaşımı benimsenmiş, başarılı erken uluslararasılaşma faaliyeti gerçekleştirmiş altı Litvanya girişimci firması ele alınmıştır.	Uluslararasılaşmaya yol açan temel faktörler girişimsel faktörlerdir. Uluslararasılaşma, iç piyasa özelliklerine ilişkin itici faktörlerden kaynaklanmaktadır ancak kurumsal (institutional) faktörler uluslararasılaşmada anlamlı bir etkiye sahip değildir.	Lithuania (Litvanya), International entrepreneurship (uluslararası girişimcilik), Emerging economy (gelişmekte olan ekonomi), Transition economy (geçiş ekonomisi), Early internationalization (erken uluslararasılaşma), International new ventures (uluslararası yeni girişimler)
Jiang vd., 2016	Göçmen tarafından başlatılan yeni girişimlerin hayatta kalması hususunun (özellikle birincil kurucunun göçmenlik statüsü ve göçmen tarafından başlatılan yeni girişimlerin hayatta kalmasına	Nicel yöntem. 2004 yılında başlayan ABD merkezli yeni girişimlere ilişkin büyük bir örneklem (4928 firma) üzerinde analiz yapılmıştır.	Erken uluslararasılaşma stratejisi bu girişimlerin hayatta kalma olasılıkları üzerinde olumlu etkiye sahiptir ve göçmenlik statüsü erken uluslararasılaşma	Immigration (göç), Immigrant-started new ventures (göçmen yeni başlayan girişimler), Liability of ethnicity (etnisite sorumluluğu), Early internationalization strategy (erken

	ilişkin bir erken uluslararasılaşma stratejisinin) incelenmesi		stratejisinin hayatta kalma üzerindeki olumlu etkilerini düzenlemektedir.	uluslararasılaşma stratejisi), Survival (hayatta kalma)
Amoros vd., 2016	Şili'deki yeni firmaların erken uluslararasılaşması ile ilgili faktörlerin incelenmesi	Nicel. Küresel Girişimcilik İzleme sistemi verileri doğrultusunda 374 girişimciden oluşan bir örneklem kullanılmış ve lojistik regresyon modeli uygulanmıştır.	Sahip/yöneticinin yüksek eğitim seviyeleri, fırsat odaklı motivasyon, yeni teknolojinin kullanımı ve ekstraksiyon sektörleriyle ilgili faaliyetler erken uluslararasılaşma olasılığının artmasına neden olmaktadır.	International entrepreneurship (uluslararası girişimcilik), New firm owners (yeni firma sahipleri), Internationalization of new firms (yeni firmaların uluslararasılaşması), Global entrepreneurship monitor (küresel girişimcilik izleme sistemi), Chile (Şili)
Yavuz vd., 2016	Kaynak esnekliğinin erken uluslararasılaşma ve uluslararası yeni girişimlerin performansındaki rolünün incelenmesi	Nicel. 2004 yılında ABD'de kurulan 2424 yeni girişimden oluşan geniş bir panel veri kümesi analiz edilmiştir.	Başarılı bir uluslararasılaşma gerçekleştirmeyi düşünen girişimcilerin kaynaklarını daha esnek tutmaları gerekmektedir.	-
Gawel, 2016	Lehçe dilinde yazıldığından ilgili bilgiler tespit edilememiş, çalışma bu nedenle analiz dışında bırakılmıştır.			
Lamotte & Colovic, 2015	Yeni girişimlerin erken uluslararasılaşmalarını etkileyen faktörlerin gelişmekte olan ekonomiler bağlamında incelenmesi	Nicel. Hipotezler, 2002 ve 2009 yılları arasında Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Asya'daki 27 ülkeden 23577 firmadan oluşan bir örneklem üzerinde test edilmiştir.	Bilgi ve İletişim Teknolojileri altyapısına erişim, bir AB ülkesinde yer almak, endüstri rekabeti, daha iyi eğitilmiş bir işgücü, ana ülkedeki ağlar ve uluslararası ağlar faktörleri firmanın erken uluslararasılaşma olasılığı ile pozitif ilişkilidir. Buna karşılık, erken uluslararasılaşma, güvensizlikten ve bir firmanın bilgi yoğunluğundan olumsuz yönde etkilenmektedir.	-
Ricard & Saiyed, 2015	Erken aşamada uluslararasılaşan KOBİ'ler ile karar	Nicel. Karar vericilerin uygulamaları	Uluslararasılaşmaya olumlu bakan karar vericiler,	-

	vericilerinin uluslararasılaşmaya yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu ilişkinin uluslararası bir bağlamda (Hindistan ve Fransa) analiz edilmesi	senaryo yöntemi kullanılarak incelenmiş, uluslararasılaşmaya yönelik tutumlar yeni birçok boyutlu ölçek kullanılarak değerlendirilmiştir. Örnekleme, toplamda 234 Fransız ve Hint KOBİ karar vericilerinden oluşmaktadır.	uluslararasılaşmaya olumsuz bakan karar vericilere göre daha erken yurtdışına çıkarlar. Fransız karar vericiler Hintlilere nazaran uluslararasılaşmaya daha olumlu bakmaktadırlar. Hintli karar vericiler uluslararasılaşmaya Fransızlardan daha erken karar vermektedirler.	
Musteen vd., 2014	Uluslararası ağlara güven ile erken uluslararasılaşma arasındaki ilişkinin Çek imalat KOBİ'leri bağlamında incelenmesi	Nicel. Çek imalat sektöründe bulunan, uluslararasılaşma ile gelişmiş pazarlara girmiş 104 firmadan oluşan bir örneklem üzerinde bir analiz yürütülmüştür.	Uluslararası ağlara güvenmek, erken uluslararasılaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu ilişki, teknolojik inovasyona önem veren ve kendi yerel pazarlarında çevresel düşmanlık algılayan Çek KOBİ'ler için daha güçlüdür.	Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Transition economies (geçiş ekonomileri), International networks (uluslararası ağlar), International entrepreneurship (uluslararası girişimcilik), Internationalization (uluslararasılaşma), Born globals (küresel doğanlar)
Li vd., 2012	Teknoloji yoğun endüstrilerdeki küçük firmaların erken uluslararasılaşmaları ve performanslarının araştırılması	Nicel. Örneklem, teknoloji yoğun endüstrilerdeki 278 küçük ABD firmasından oluşmaktadır.	Firma büyüklüğü ve uluslararası deneyim gibi değişkenler, erken uluslararasılaşmayla doğrusal olmayan (ters U) bir ilişkiye sahiptirler. Arge/teknolojik yoğunluğu gibi bazı değişkenlerin önemli etkileri varken, reklam yoğunluğu ve stratejik ittifaklar gibi diğer değişkenlerin etkisi yoktur. Erken uluslararasılaşmanın performans üzerinde önemli ve olumlu etkileri vardır.	United States of America (ABD), Small to medium-sized enterprises (KOBİ'ler), International business (uluslararası işletmecilik), Small firms (küçük firmalar), High-tech industries (yüksek teknoloji endüstrileri), Born globals (küresel doğanlar)

De Clercq vd., 2012	Erken uluslararasılaşmanın öncüllerini, süreçlerini ve sonuçlarını anlamada öğrenme ve bilginin rolünün değerlendirilmesi	Toplamda 48 makale üzerinden kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir.	Erken uluslararasılaşma rastgele bir süreç değildir. Çeşitli öğrenme ve bilgi edinme kaynakları erken uluslararasılaşmanın sonuçlarını desteklemektedir. Öğrenmenin başlamasıyla, bilgi edinmenin farklı yolları gelişip, birbirleriyle etkileşime girmektedir. Erken uluslararasılaşma daima olmasa da çoğunlukla üstün sonuçlar vermektedir.	Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Learning (öğrenme), Knowledge (bilgi), Huber
Zhou vd., 2012	Erken uluslararası pazara girişin genç ve küçük girişimci firmalarda pazarlama kabiliyeti geliştirme ve performans çıktıları üzerindeki etkisinin gelişmekte olan bir pazar bağlamında incelenmesi	Nicel yöntem. Örneklem 159 Çin firmasından oluşmaktadır.	Erken yabancı pazara giriş pazarlama kabiliyetlerini artırarak büyümeye yol açmaktadır. Uluslararası taahhüt düzeyi arttıkça, erken uluslararasılaşmanın pazarlama yeteneklerinin gelişimine etkisi artmaktadır. Pazarlama kabiliyetlerinin erken uluslararasılaşmanın performans çıktılarına etkisi, gelişmiş pazarları hedefleyen girişimler için daha güçlüdür.	Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Performance (performans), Marketing capabilities (pazarlama kabiliyetleri), Learning (öğrenme), International commitment (uluslararası taahhüt)
Isidor vd., 2011	Yönetimin geçmiş uluslararası deneyiminin, teknolojik yoğunluğun ve ağ ilişkilerinin firmanın uluslararası kadrolama faaliyeti üzerindeki etkisinin analiz edilmesi ve bu ilişkilerin geç ve erken uluslararasılaşma	Nicel yöntem. Örneklem, 116 küçük ve orta büyüklükteki Alman firmasından oluşmaktadır.	Geçmiş uluslararası deneyim firmaların uluslararası kadrolama seçimleriyle ilişkili değildir. Teknolojik yoğunluk, özellikle erken uluslararasılaşanlar için bir etnosentrik kadrolama politikası seçme olasılığını artırmaktadır. Buna	Early internationalizers (erken uluslararasılaşanlar), EPRG concept (EPRG kavramı), Intensity of technology (teknoloji yoğunluğu), International experience (uluslararası

	tarafından nasıl düzenlendiğinin incelenmesi		karşılık, ağlar, firmaların, özellikle de erken uluslararasılaşanların, regiosentrik veya geosentrik kadrolama politikaları izlemelerini sağlar.	deneyim), International staffing (uluslararası kadrolama), Networks (ağlar)
Zucchella vd., 2007	Firmaların erken uluslararasılaşmaları üzerinde etkili olan itici güçlerin analiz edilmesi	Nicel yöntem. Örneklem, 144 küçük ve orta büyüklükteki firmadan oluşmaktadır.	Girişimcinin geçmiş deneyimi erken uluslararasılaşma üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Ayrıca, erken uluslararasılaşma ve işin niş konumlandırılması arasında pozitif ilişki bulunmakta ve girişimcinin geçmiş deneyimi bu ilişkiyi güçlendirmektedir.	-
Zhou vd., 2007	Uluslararası girişimcilik eğilimi ile yabancı pazar bilgisi arasındaki ilişkinin ve bunların küresel doğan firmaların gelişme hızı ve erken uluslararasılaşmanın performansı ile ilişkisinin incelenmesi	Nicel yöntem. Örneklem, Çin'deki 300 genç uluslararası girişimci firmadan oluşmaktadır.	Erken uluslararasılaşan firmalar için uluslararası girişimsel eğilim yabancı pazar bilgisi yoluyla küresel doğal firma gelişimin hızını etkiler. Ayrıca, kültürel çeşitlilik, yenilikçi eğilimin yabancı pazar bilgisi toplanması üzerindeki etkisine olumlu katkıda bulunmaktadır.	International entrepreneurship (uluslararası girişimcilik), Early internationalization (erken uluslararasılaşma), Born global (küresel doğan), Entrepreneurial proclivity (girişimsel eğilim), Foreign market knowledge (yabancı pazar bilgisi)
Zhang & Dodgson, 2007	Bir firmanın teknolojik, ulusal ve kültürel bağlamı ile hızlı ve erken uluslararasılaşması arasındaki ilişkilerin araştırılması	Nitel. Vaka analizi yaklaşımı kullanılmıştır. İlgili analiz Doğu Asya'daki teknoloji firmalarını temsil ettiği düşünülen Kore menşeli Avaro firması üzerinden, 2002-2004 verileri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.	Belirli ulusal ve kültürel faktörler hızlı ve erken uluslararasılaşmayı sınırlayabilmektedir. Firmaların, başarılı erken ve hızlı uluslararasılaşma için teknoloji ürünleri ve pazarlarını, ulusal iş sistemlerini ve kültürel etkileri hesaba katmaları gerekmektedir.	Internationalization (uluslararasılaşma), Technology-based entrepreneurship (teknoloji temelli girişimcilik), Technical standards (teknik standartlar), National and cultural influences (ulusal ve kültürel etkiler), Korea (Kore)

Sapienza vd., 2006	Dinamik yetenekler yaklaşımı doğrultusunda ortaya çıkan literatüre dayanarak, uluslararasılaşmanın firmaların hayatta kalma ve büyümeleri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi	Mevcut literatür doğrultusunda kavramsal bir değerlendirme yapılmış, birtakım önermelerde bulunulmuştur.	Uluslararasılaşmanın ilk aşamalarında, yeni girişimler büyüme olasılığını arttırırken aynı zamanda hayatta kalma olasılığını azaltabilecek kaynak ve yetenekler edinmektedirler. Kaynakların takas edilebilirliği, kaynak ve yetenek gelişimi için önemlidir. Yöneticilerin geçmiş uluslararası deneyimleri uluslararasılaşmanın sonuçlarını etkileyebilmektedir.	-
*Çalışmalar Web of Science sıralaması doğrultusunda, yayım yıllarına göre yeni tarihten eski tarihe doğru sıralanmıştır. Çalışmaların künyeleri kaynakçada mevcuttur.				

Tablo 2’de de görüldüğü üzere, çalışmalar 2006 ile 2019 yılları arasında yayımlanmıştır. En çok sayıda çalışma (6 adet) 2019 yılında yayımlanmıştır. 2018 yılında 3, 2017 yılında 1, 2016 yılında 4, 2015 yılında 2, 2014 yılında 1, 2012 yılında 3, 2011 yılında 1, 2007 yılında 3, 2006 yılında ise 1 çalışma yayımlanmıştır. Analize dahil edilen çalışmalarda ağırlıklı (18 çalışma) nicel yöntem kullanıldığı görülmektedir. 4 çalışmada nitel yöntem kullanılmış, 2 çalışmada ise literatür taraması doğrultusunda kavramsal değerlendirmeler yapılmıştır.

İzleyen başlıkta, Tablo 2’de özet bilgileri verilmiş olan çalışmalara ilişkin detaylı bilgiler aktarılmıştır. Belirlenen kriterler doğrultusunda yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan çalışmalar kendi aralarında tutarlı bir örüntüye sahip olmadığından, aktarılan bilgiler detaylı gruplama veya sınıflandırmalara tabi tutulamamıştır.

4. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Erken Uluslararasılaşmanın Öncülleri/Belirleyicileriyle İlgili Çalışmalar

Daha önce belirtilen kriterler doğrultusunda yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan çalışmalar, yapılan çalışmaların önemli bir bölümünün erken uluslararasılaşmanın öncülleri ve belirleyicileri veya erken uluslararasılaşmayı etkileyen faktörlerle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı, nicel yöntem doğrultusunda yürütülmüş olup, çalışmalarda da belirtildiği üzere, belirli bir bağlam odaklı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamlardan biri *Amerika*’dır. Örneğin, Li vd. (2012), teknoloji yoğun endüstrilerdeki küçük firmaların erken uluslararasılaşma ve performanslarını ABD bağlamında araştırmışlardır. Bu

çalışmada, firma büyüklüğü ve uluslararası deneyim gibi örgütsel değişkenler ile firmaların erken uluslararasılaşma düzeyleri arasında doğrusal olmayan, ters U şeklinde bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Ar-ge/teknoloji yoğunluğu gibi bazı stratejik değişkenler ile erken uluslararasılaşma arasında pozitif ilişki bulunmuşken, reklam yoğunluğu ve stratejik ittifaklar gibi diğer değişkenler ile erken uluslararasılaşma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Çalışmada, ayrıca, erken uluslararasılaşmanın firmaların performansı üzerinde önemli ve olumlu etkileri olduğu da bulgulanmıştır. Yavuz vd. (2016) ise kaynak esnekliğinin (*resource flexibility*) erken uluslararasılaşma ve uluslararası yeni girişimlerin performansındaki rolünün incelenmesinin hedeflendiği çalışmada yine ABD bağlamına odaklanmış ve başarılı bir uluslararasılaşma gerçekleştirmeyi düşünen girişimcilerin kaynaklarını daha esnek tutmaları gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Şili'deki yeni firmaların erken uluslararasılaşması ile ilgili faktörlerin incelendiği çalışmada Amoros vd. (2016), firma sahip veya yöneticisinin yüksek eğitim seviyesinin, fırsat odaklı motivasyonun, yeni teknolojinin kullanımının ve ekstraksiyon sektörleriyle (örn. tarım, ormancılık, balıkçılık ve madencilik) ilgili faaliyetlerin erken uluslararasılaşma olasılığının artmasına neden olduğunu bulgulamışlardır. Ciravegna ve diğerlerinin (2018), girişimcilerin iç pazarlardaki mevcut ekonomik fırsatlara yönelik tutumlarına, uluslararasılaşma risklerine ve dış pazarlara girme karlılığına odaklanarak küçük bir ekonomide (Kosta Rika) bulunan küçük firmalar için erken uluslararasılaşmanın öncüllerini inceledikleri çalışmalarında ise istenmeyen siparişlerin (*unsolicited orders*) alınması, az kullanılan kapasitenin varlığı, rakiplerin davranışları, yerel pazarın büyüklüğü, ihracat riski ve ihracat karlılığına yönelik tutum öncüllerini içeren üç farklı öncül kombinasyonu tespit edilmiştir.

Woo (2019), teşvik perspektifinin de erken uluslararasılaşma öncülleri analizinde kullanılabileceğini belirtmekte ve erken uluslararasılaşmanın, nispeten genç bir firmada CEO için riskli bir strateji olduğunu ve böyle bir bağlamda CEO ile hissedarlar arasında potansiyel bir vekalet sorununun ortaya çıkabileceğini savunmaktadır. Woo (2019), bu doğrultuda, CEO'lara sağlanan mali hakların erken uluslararasılaşma kararı üzerindeki etkisi tespit etmek amacıyla ABD bağlamında bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, erken uluslararasılaşma olasılığı, CEO'nun güvenceli nakit ücreti/mali haklarıyla negatif, hisse temelli mali haklarıyla (örn. çalışana hisse senedi alma opsiyonu tanınması) pozitif ilişkilidir. Hisse temelli mali haklar ve erken uluslararasılaşma olasılığı arasındaki pozitif ilişkinin ise CEO'nun görev süresi arttıkça güçlendiği bulgulanmıştır. Bulgular, ayrıca, CEO ile hissedarlar

arasındaki çıkar uyumunun erken uluslararasılaşma stratejik kararını etkilediğini göstermektedir.

Bahsi geçen bağlamlardan bir diğeri ise *Avrupa*'dır. Örneğin, Zucchella vd. (2007), firmaların erken uluslararasılaşmaları üzerinde etkili olan itici güçleri İtalya bağlamında analiz etmişlerdir. Ulaştıkları sonuçlar genel olarak, girişimcilerin (özellikle de uluslararası yönelimli aile şirketlerinde veya çokuluslu/yabancı şirketlerde yetişmiş olanların) geçmiş uluslararası deneyimlerinin, erken uluslararasılaşma üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, ayrıca, erken uluslararasılaşma ve işin niş konumlandırılması arasında pozitif ilişki bulunduğu ve girişimcilerin geçmiş deneyiminin bu ilişkiyi güçlendirdiği de bulgulanmıştır. Zira, niş konumlandırmanın girişimsel odaklılık ve stratejik kararların bir yansıması olduğu belirtilmektedir. Yönetimin geçmiş uluslararası deneyiminin, teknolojik yoğunluğun ve ağ ilişkilerinin firmanın uluslararası kadrolama faaliyetleri (örn. eleman seçimi) üzerindeki etkisini analiz edilmesi ve bu ilişkilerin geç ve erken uluslararasılaşma tarafından nasıl düzenlendiğinin belirlenmesi amacıyla Alman firmaları üzerinden yürütülen çalışmada ise Isidor vd. (2011), geçmiş uluslararası deneyimin firmaların uluslararası kadrolama seçimleriyle ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmanın diğer sonuçlarına göre ise teknolojik yoğunluk, özellikle erken uluslararasılaşanlar için etnosentrik kadrolama politikasının seçilme olasılığını artırmaktadır. Ağların ise firmaların, özellikle de erken uluslararasılaşanların, regiosentrik veya geosentrik kadrolama politikaları izlemelerini sağladığı bulgulanmıştır.

Musteen vd. (2014), uluslararası ağlara güven ile erken uluslararasılaşma arasındaki ilişkiyi Çek imalat KOBİ'leri bağlamında inceledikleri çalışmalarında, uluslararası ağlara olan güven arttıkça erken uluslararasılaşmanın da artacağını bulgulanmış, bu ilişkinin teknolojik inovasyona önem veren ve kendi yerel pazarlarında çevresel düşmanlık (*environmental hostility*) algılayan firmalar için daha güçlü olacağını tespit etmişlerdir. Sekliuckiene (2017) ise Litvanya'daki uluslararası yeni girişimlerin erken uluslararasılaşmasına yol açan faktörleri araştırmış ve bu girişimlerin erken uluslararasılaşmasına yol açan temel faktörlerin girişimsel faktörler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, ayrıca, yeni girişimlerin uluslararası hale gelmesi, iç piyasa özelliklerine ilişkin itici faktörlerden kaynaklanmaktadır. Çalışmada, kurumsal (*institutional*) faktörlerin ise yeni girişimlerin uluslararasılaşmasında anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Lobo & Maldonado (2017), ilişkisel ağ (*relational network*), çalışanın kendine özgü becerileri (*worker's specific skills*) ve çalışanın uluslararası deneyimi (*worker's international experience*)

gibi faktörlerin firmanın uluslararasılaşması sürecinde olumlu etkileri olup olmadığı konusunda girişimcilerin görüşlerinin değerlendirilmesi ve yaşam döngülerinin erken dönemlerinde uluslararasılaşan firmalar için bu faktörlere atfedilen önem düzeyleri arasında farklılıklar olup olmadığına incelenmesini amaçladıkları çalışmalarında, Portekiz bağlamına odaklanmış ve yaşam döngüsünün erken döneminde uluslararasılaşan şirketlerin, çalışanın kendine özgü becerileri ve uluslararası deneyimine daha çok önem atfettiklerini ancak ilişkisel ağlar için böyle bir durumun olmadığını tespit etmişlerdir. Sekliuckiene vd. ise (2019) uluslararası yeni girişimlerin girişimsel düzey başarı faktörlerini geçiş sürecindeki üç Orta ve Doğu Avrupa ülkesi olan Macaristan, Litvanya ve Polonya bağlamında incelemiştir. Bulgular, bu ülkelerdeki yerel uluslararası yeni girişimlerin, uluslararası pazarlardaki erken başarısının ardındaki girişimsel düzey faktörler arasında özellikle doğrudan dış pazar deneyimi, girişimsel oryantasyon ve mevcut ağ üyeliği açısından önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, bulgular kurucuların endüstri deneyimlerinin bu girişimlerin uluslararasılaşmasının başarısında kilit rol oynadığını da ortaya koymuştur.

Erken uluslararasılaşmanın öncülleri veya etkileyen unsurlarla ilgili çalışmalar arasında *Avrupa* ve *Asya* bağlamlarını birlikte ele alan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Ricard & Saiyed (2015), erken aşamada uluslararasılaşan KOBİ'ler ile karar vericilerinin uluslararasılaşmaya yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi Hindistan ve Fransa bağlamında incelemeyi hedefledikleri çalışmalarında, uluslararasılaşmaya olumlu bakan karar vericilerin, uluslararasılaşmaya olumsuz bakan karar vericilere göre daha erken yurtdışına çıktıkları sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmada, ayrıca, Fransız karar vericilerin Hintlilere nazaran uluslararasılaşmaya daha olumlu baktıkları, Hintli karar vericilerin ise uluslararasılaşmaya Fransızlardan daha erken karar verdikleri de bulgulanmıştır. Lamotte & Colovic (2015) ise yeni girişimlerin erken uluslararasılaşmasını etkileyen faktörleri Orta ve Doğu Avrupa ve Orta Asya'daki 27 ülke kapsamında, gelişmekte olan ekonomiler bağlamında incelemiş ve bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısına erişim, bir Avrupa Birliği ülkesinde yer almak, endüstri rekabeti, daha eğitimli bir işgücü, ana ülkedeki ağlar ve uluslararası ağlar gibi unsurların firmaların erken uluslararasılaşma olasılığı ile pozitif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, bu çalışmanın sonuçlarına göre erken uluslararasılaşma, güvensizlikten ve bir firmanın bilgi yoğunluğundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Bu konuyla ilgili bazı çalışmalar ise doğrudan *Asya* bağlamına odaklanmaktadır. Örneğin, bir firmanın teknolojik, ulusal ve kültürel bağlamı ile hızlı ve erken uluslararasılaşması arasındaki ilişkilerin araştırılmasının amaçlandığı çalışmada Zhang & Dodgson (2007), Doğu Asya

bağlamındaki teknoloji firmalarını temsil ettiğini düşündükleri Kore menşeli Avaro firmasını analiz etmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, firmalar, destekleyici uluslararası ağlar, teşvik edici hükümet politikası, cazip uluslararası pazar ve finansman fırsatları gibi uluslararasılaşmaya olumlu etki edecek faktörlere sahip olsalar dahi hızlı ve erken uluslararasılaşma çabaları başarısız olabilmektedir. Avaro firmasının da bunun örneklerinden olduğu ifade edilmektedir. Çalışmada, ulusal ve kültürel faktörlerin hızlı ve erken uluslararasılaşmayı sınırlayabildiği belirtilmektedir. Firmaların, başarılı erken ve hızlı uluslararasılaşmaları için teknoloji ürünleri ve pazarlarını, ulusal iş sistemlerini ve kültürel etkileri hesaba katmaları gerektiği de ifade edilmektedir. Mostafiz vd. (2019) ise gelişmekte olan bir ekonomi olarak ifade ettikleri Bangladeş bağlamında psikometrik değerlendirme yoluyla uluslararası fırsat tespiti ölçeği geliştirmişlerdir. Yazarlar bu ölçeğin gelişmekte olan ekonomilerde faaliyet gösteren uluslararası firmaların stratejik eylemlerini ölçmek için güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğunu ve finansal performans ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmada, girişimsel fikir, yenilikçilik düzeyi ve uluslararası fırsatların kalite, miktar ve uygunluğu gibi kavramların uluslararası fırsat tespiti, dolayısıyla da uluslararasılaşmaya olan etkileri üzerinde durulmuştur.

Santhosh (2019) ise belirleyicilerin erken uluslararasılaşma üzerindeki etkisini geliştirmekte olan bir ekonomi olan Hindistan bağlamında analiz etmeyi amaçladığı çalışmada proaktif girişimciler ve bu girişimcilerin geçmiş deneyimlerinin KOBİ'lerin erken uluslararasılaşmasında belirleyici olduğu sonucuna ulaşmış ve rekabetçi kısıtlamanın (*competitive constraint*), geç uluslararasılaşmış KOBİ'ler için erken yaşta uluslararası pazara girmenin önündeki en büyük engel olduğunu tespit etmiştir. Ahmed & Brennan (2019), devlet politikalarının düzenleyici boyutunun firmaların erken uluslararasılaşmaları üzerindeki etkisinin henüz araştırılmadığından yola çıkarak, ulusal ihracat teşviki politikalarının firmaların erken uluslararasılaşmaları üzerindeki etkisini kurum temelli yaklaşım (*institution-based view*) doğrultusunda incelemişlerdir. Çalışma sonuçları, pazarın geliştirilmesi, firmalara sağlanan garantiler ve teknik destek programlarıyla ilgili hususlara odaklanan bu ulusal politikaların erken uluslararasılaşma olasılığı üzerinde olumlu bir etkisini olduğunu göstermektedir. Çalışmada, ayrıca, banka kredisi ve nakit sübvansiyonu olmak üzere, doğrudan finansla ilgili yapılan yardımların iki ayrı unsurunun da önemli ve olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erken uluslararasılaşmanın öncüllerine ilişkin yukarıdaki çalışmaların haricindeki çalışmalar, doğrudan belirli bir bağlama odaklanmayan kavramsal çalışmalardır. Bu çalışmalardan biri

Sapienza vd. (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, dinamik yetenekler yaklaşımı doğrultusunda ortaya çıkan literatüre dayanarak, uluslararasılaşmanın firmaların hayatta kalma ve büyümeleri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmacıların yaptığı kavramsal değerlendirmeye göre, uluslararasılaşmanın ilk aşamalarında yeni girişimler büyüme olasılıklarını artırırken, aynı zamanda hayatta kalma olasılıklarını azaltabilecek kaynak ve yetenekler de edinmektedirler. Bu çalışmaya göre, ayrıca, yöneticilerin geçmiş uluslararası deneyimlerinin de uluslararasılaşmanın sonuçlarını etkilediğini düşünülmektedir. Yeni firmalarda, örgütsel deneyim eksikliğinin uluslararasılaşma maliyetini daha da artıracağı belirtilmektedir. Ayrıca, kaynakların takas edilebilirliğinin (*fungibility*) de, kaynak ve yetenek gelişimi için önemli olduğu ifade edilmektedir. Takas edilebilirliği yüksek firma kaynaklarının maliyetleri azaltabileceği ve yeni pazara giriş fırsatlarını takip etme yeteneklerinin gelişimini kolaylaştırabileceği aktarılmaktadır. Bir diğer kavramsal çalışma ise De Clercq ve diğerlerine (2012) aittir. Bu yazarlar, çalışmalarında erken uluslararasılaşmanın öncüllerini, süreçlerini ve sonuçlarını anlamada öğrenme ve bilginin rolünü değerlendirmeyi hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda yaptıkları incelemenin sonuçlarına göre, erken uluslararasılaşma rastgele bir süreç değildir. Aksine, çeşitli öğrenme ve bilgi edinme kaynakları erken uluslararasılaşma olgusu ve erken uluslararasılaşmanın sonuçlarına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, erken uluslararasılaşmada öğrenme sürecinin başlamasıyla birlikte, yabancı pazarlara ilişkin bilgi edinmenin farklı yollarının geliştiği ve birbirleriyle etkileşime girdiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada, erken uluslararasılaşma kararının her zaman olmasa da çoğu zaman üstün sonuçlar verdiği de belirtilmektedir.

4.2. Erken Uluslararasılaşmanın Süreç ve/veya Sonuçlarıyla İlgili Çalışmalar

Literatür taraması doğrultusunda incelenen çalışmaların bir bölümü de erken uluslararasılaşmanın öncülleri/belirleyicilerinden ziyade erken uluslararasılaşmanın süreç (hız, giriş modu, yoğunluk vb.) ve/veya sonuçlarıyla (büyüme, hayatta kalma, karlılık, performans vb.) ilgilidir. Örneğin, Zhou vd. (2007), uluslararası girişimcilik eğilimi ile yabancı pazar bilgisi arasındaki ilişkiyi ve bu unsurların küresel doğan firmaların gelişme hızı ve erken uluslararasılaşmanın performansı ile ilişkisini Çin bağlamında incelemişlerdir. Bu çalışmada, erken uluslararasılaşan firmalar için uluslararası girişimsel eğilimin yabancı pazar bilgisi yoluyla (yabancı pazar bilgisi edinimini kolaylaştırarak) küresel doğal firma gelişimin hızını etkilediği tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre, ayrıca, kültürel çeşitlilik, yenilikçi eğilimin yabancı pazar bilgisi toplanması üzerindeki etkisine olumlu katkıda bulunmaktadır. Zhou vd. (2012), bir diğer çalışmalarında ise erken uluslararası pazara girişin genç ve küçük girişimci

firmalarda pazarlama kabiliyeti geliştirme ve performans çıktıları üzerindeki etkisini yine Çin bağlamında incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ise erken yabancı pazara giriş genç bir girişimin pazarlama kabiliyetlerini artırmakta, bu durum da uluslararası büyümeye yol açmaktadır. Ayrıca, uluslararası taahhüt düzeyi arttıkça, erken uluslararasılaşmanın genç uluslararası yeni girişimlerin pazarlama yeteneklerinin gelişimi üzerindeki etkisi de artmaktadır. Bununla birlikte, pazarlama kabiliyetlerinin erken uluslararasılaşmanın performans çıktıları üzerindeki etkisi, gelişmekte olan dış yabancı pazarlardan ziyade gelişmiş pazarları hedefleyen girişimler için daha güçlü olduğu da bu çalışmanın sonuçlarındandır.

Göçmen tarafından başlatılan (*immigrant-started*) yeni girişimlerin hayatta kalması hususu ise Jiang vd. (2016) tarafından ABD bağlamında incelenmiştir. Yazarlar, bu çalışmada özellikle, birincil kurucunun göçmenlik statüsü ve erken uluslararasılaşma stratejisinin göçmen tarafından başlatılan yeni girişimlerin hayatta kalması üzerindeki etkisinin incelenmesine odaklanmışlardır. Çalışma sonucunda, erken uluslararasılaşma stratejisinin bu girişimlerin hayatta kalma olasılıkları üzerinde olumlu etkiye sahip olabileceği ve göçmenlik statüsünün erken uluslararasılaşma stratejisinin hayatta kalma üzerindeki olumlu etkisini düzenlediği tespit edilmiştir. Qian vd. (2018) ise endüstri dinamizmi ve kaynak kısıtlamaları unsurları arasındaki etkileşimin küçük, genç teknoloji girişimlerinin erken, hızlı uluslararasılaşması üzerindeki etkisini Çin bağlamında inceledikleri çalışmalarında, endüstri dinamizminin uluslararasılaşma hızını artırdığını, kaynak kısıtlamalarının ise engellediğini tespit etmişlerdir. Çalışmada, ayrıca, niş ve stratejik ittifak stratejilerinin, kaynak kısıtlamaları, endüstri dinamizmi ve hız arasındaki ilişkilere aracılık ettiği ya da düzenlediği sonucuna ulaşılmıştır. Vaillant vd. (2019) ise erken ihracat yapan işletmelerin uluslararası pazardaki kalıcılıklarını değerlendirmişlerdir. İspanya bağlamında yürütülen bu araştırmada ilk ihracat sonrasındaki yılların ardından ihracat yapan firmaların oranının önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir. Sonuçlar, ayrıca, başlangıçtaki düşük ihracat yoğunluğu seviyelerinin, yeni firmaların ihracat çabalarının yüksek düzeyde dayanıklılık ve sürekliliğine yol açtığını da göstermektedir.

5. SONUÇ

Son yıllarda çok sayıda girişimci firmanın küçük çaplı olmaları ve sınırlı kaynaklara sahip olmalarına rağmen değişen koşulların da etkisiyle erken uluslararasılaşmayı hedefledikleri ve önemli bir kısmının bunu başardığı görülmektedir. Bu durum erken uluslararasılaşma olgusunun incelenmesinin önemini artırmıştır. Erken uluslararasılaşma kavramı yabancı literatürde sıkça yer bulmasına rağmen, yerli literatürde yapılan ön incelemeler kavramın ilgili literatürde göz ardı edildiğini göstermiştir. Bu kısıtlı çalışma ile ilgili kavramın neyi ifade ettiği,

hangi unsurlarla ilişkili olduğu, araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı vb. konularda genel bir çerçeve oluşturacak kavramsal bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Web of Science veri tabanında 1970-2020 yılları arasında yayımlanmış, başlığında “early internationalization” (erken uluslararasılaşma) kavramını içeren toplamda 25 çalışmayı kapsayan bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Yapılan tarama sonucu bulunan çalışmaların 2006 ile 2020 yılları arasında yayımlandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmalarda ağırlıklı (18 çalışma) nicel yöntem kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Çalışmaların önemli bir bölümünün erken uluslararasılaşmanın öncülleri ve belirleyicileri veya erken uluslararasılaşmayı etkileyen faktörlerle ilgili olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların önemli bir kısmının Amerika, Avrupa ve Asya’daki çeşitli ülkeler olmak üzere belirli bir bağlama odaklı olarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

İncelenen çalışmalarda yazarlar, erken uluslararasılaşma kavramı ile birçok farklı kavram arasındaki olası ilişkileri incelemişlerdir. Bu kavramlardan en sık rastlanılanı yönetici veya kurucuya yönelik özellikler (örn. uluslararası deneyim, yüksek eğitim seviyesi, kişiye özgü beceriler, uluslararasılaşmaya yönelik tutum vb.) olarak ifade edilebilir. Ayrıca, ağlar (ana ülkedeki ve uluslararası), kültürel etkiler, devlet politikaları, firma büyüklüğü, teknoloji/ar-ge yoğunluğu, işin niş konumlandırılması, kaynakların esnekliği ve takas edilebilirliği gibi kavramlar da erken uluslararasılaşma ile birlikte ele alınmıştır. Bu kavramların erken uluslararasılaşmaya ilişkin hususlar üzerinde etkili olabileceği belirtilmektedir.

Yapılan incelemelere göre erken uluslararasılaşma olgusu çoğu zaman firmalar için olumlu sonuçlar vermektedir. Erken uluslararasılaşmanın özellikle firmaların performansları üzerinde önemli ve olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Erken uluslararasılaşma firmalarda birçok kaynak ve yeteneğin edinilmesini sağlayarak büyümeyi tetikleyebilir. Bilgi edinme ve öğrenme de literatürde bu doğrultuda değerlendirilen kavramlar olarak dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Çalışma, detayları daha önce belirtilen amaç, anahtar kelime, veri tabanı ve kriterleri kapsamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın sonuçları, bahsi geçen kapsam doğrultusunda elde edilen veriler ile sınırlıdır. Farklı amaçların, anahtar kelimeler, veri tabanları ve/veya kriterlerin belirlenmesinin, başta daha detaylı analiz, sınıflandırma ve raporlama imkanları bulunması olmak üzere, daha verimli sonuçlar verebileceğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Örneğin, bu çalışmanın bulgularından da görüldüğü üzere, küresel doğan firmalar (*born global firms*) ve uluslararası yeni girişimler (*international new ventures*) kavramları erken uluslararasılaşma kavramı ile ilişkili kavramlardır. Bu nedenle, bahsi geçen kavramları da kapsamına alarak yapılacak yeni

araştırmalar daha zengin veri ve sonuçlara ulaşılmasına imkan sağlayabilir. Benzer şekilde, bu çalışma erken uluslararasılaşma kavramının yerli literatüre tanıtılması amacıyla oluşturulmuş, giriş niteliğinde bir çalışma olduğundan konuyla ilgili çalışmalara ilişkin derinlemesine analizlere yer verilmemiştir. Buradan hareketle, gelecekte bu kavrama ilişkin modelleri ve teorik yaklaşımları da kapsamına alacak çalışmaların üretilmesi de literatüre katkı sağlayabilir.

Erken uluslararasılaşma kavramı son yıllarda uluslararası literatürde yüksek ilgi gören bir konu haline gelmiştir. Dolayısıyla, bu konuda yapılacak çalışmalar da önem arz etmektedir. Özellikle yerli literatürde bu konuyla ilgili önemli bir boşluk bulunmaktadır. İlgili kavramın hem görgül hem de kavramsal araştırmalar yapmaya oldukça müsait olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, araştırmacılara, literatürde bu kavrama dair çalışma eksikliği bulunduğu, bu doğrultuda yapılacak çalışmaların ilgi görebileceğinin ve ilgili literatürün zenginleşmesine katkıda bulunacağına hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, F. U., & Brennan, L. (2019). An institution-based view of firms' early internationalization. *International marketing review*, 36(6), 911-954.
- Amoros, J. E., Basco, R., & Romani, G. (2016). Determinants of early internationalization of new firms: The case of Chile. *International entrepreneurship and management journal*, 12(1), 283-307.
- Baier-Fuentes, H., Guerrero, M., & Amoros, J. E. (2021). Does triple helix collaboration matter for the early internationalisation of technology-based firms in emerging Economies? *Technological forecasting & social change*, 163, 1-12.
- Bilkey, W. J., & Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufacturing SMEs. *Journal of international business studies*, 8(1), 93-97.
- Ciravegna, L., Kuivalainen, O., Kundu, S. K., & Lopez, L. E. (2018). The antecedents of early internationalization: A configurational perspective. *International business review*, 27(6), 1200-1212.
- De Clercq, D., Sapienza, H. J., Yavuz, R. I., & Zhou, L. (2012). Learning and knowledge in early internationalization research: Past accomplishments and future directions. *Journal of business venturing*, 27(1), 143-165.
- Gawel, A. (2015). Entrepreneurial orientation in explaining the early internationalization of companies. *Problemy zarzadzania-management issues*, 13(4), 55-67.
- Isidor, R., Schwens, C., & Kabst, R. (2011). Human resource management and early internationalization: Is there a leap-frogging in international staffing?. *International journal of human resource management*, 22(10), 2167-2184.

-
- Jiang, G., Kotabe, M., Hamilton, R. D., & Smith, S. W. (2016). Early internationalization and the role of immigration in new venture survival. *International business review*, 25(6), 1285-1296.
- Johanson, J., & Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of the firm: A model of knowledge development and increasing foreign market commitments, *Journal of international business studies*, 8(1), 23-32.
- Johanson, J., & Vahlne, J. E. (1990). The mechanism of internationalisation. *International marketing review*, 7(4), 11-24.
- Knight, G., & S. T. Cavusgil. (1996). The born global firm: A challenge to traditional internationalization theory. In S. T. Cavusgil and T. Madsentcher (Eds.). *Advances in International Marketing*, (ss. 11-26). JAI Press.
- Lamotte, O., & Colovic, A. (2015). Early internationalization of new ventures from emerging countries: The case of transition economies. *Management*, 18(1), 8-30.
- Li, L., Qian, G., & Qian, Z. (2012). Early internationalization and performance of small high-tech "born-globals. *International marketing review*, 29(5), 536-561.
- Lobo, C. A. & Maldonado, I. (2017). Early internationalization - The importance of skills and relational networks. *INTED proceedings*, Spain, 2175-2183.
- Mostafiz, M. I., Sambasivan, M., & Goh, S. K. (1959). Measurement scale of international opportunity identification in early internationalization firms. *Asia-pacific journal of business administration*, 11(2), 131-145.
- Musteen, M., Datta, D. K., & Francis, J. (2014). Early internationalization by firms in transition economies into developed markets: The role of international networks. *Global strategy journal*, 4(3), 221-237.
- Oviatt, B., & McDougall, P. (1994). Toward a theory of international new ventures. *Journal of international business studies*, 25(1), 45-64.
- Qian, G., Li, L., & Qian, Z. (2018). Interactions among factors driving and inhibiting the early internationalization of small, young technology enterprises. *Management international review*, 58(2), 251-280.
- Ricard, A., & Saiyed, A. A. (2015). Attitude toward internationalization and early internationalization: Comparison of Indian and French SMEs' decision makers. *Management*, 18(1), 54-77.
- Santhosh, C. (2019). Impact of determinants on early internationalization: An exploratory study of Indian engineering SMEs. *Journal of engineering design and technology*, 17(5), 1018-1034.
- Sapienza, H. J., Autio, H., George, G., & Zahra, S. A. (2006). A capabilities perspective on the effects of early internationalization on firm survival and growth. *Academy of management review*, 31(4), 914-933.

- Sekliuckiene, J. (2017). Factors leading to early internationalization in emerging Central and Eastern European economies: Empirical evidence from new ventures in Lithuania. *European business review*, 29(2), 219-242.
- Sekliuckiene, J., Jarosinski, M., & Kozma, M. (2019). Entrepreneurial level factors of early internationalization: A cross country comparison. *Inzinerine ekonomika-engineering economics*, 30(2), 223-235.
- Vaillant, Y., Lafuente, E., & Bayon, M. C. (2019). Early internationalization patterns and export market persistence: A pseudo-panel data analysis. *Small business economics*, 53(3), 669-686.
- Woo, H. (2019). The effect of CEO compensation structure on the early internationalization of newly public firms. *International journal of human resource management*, 30(12), 1977-1996.
- Yang, M. M, Li, T., & Wang, Y. (2020). What explains the degree of internationalization of early-stage entrepreneurial firms? A multilevel study on the joint effects of entrepreneurial self-efficacy, opportunity-motivated entrepreneurship, and home-country institutions. *Journal of world business*, 55, 1-21.
- Yavuz, R. I., H. Sapienza, & Y. Chu. (2016). Resource flexibility, early internationalization and performance. In U. Hytti, R. Blackburn, D. Fletcher and F. Welter (Eds.). *Entrepreneurship, Universities & Resources: Frontiers in European Entrepreneurship Research*, (ss. 70-93). Edward Elgar Publishing.
- Zhang, M. Y., & Dodgson, M. (2007). A roasted duck can still fly away: A case study of technology, nationality, culture and the rapid and early internationalization of the firm. *Journal of world business*, 42(3), 336-349.
- Zhou, L. (2007). The effects of entrepreneurial proclivity and foreign market knowledge on early internationalization. *Journal of world business*, 42(3), 281-293.
- Zhou, L., Wu, A., & Barnes, B. R. (2012). The effects of early internationalization on performance outcomes in young international ventures: The mediating role of marketing capabilities. *Journal of international marketing*, 20(4), 25-45.
- Zucchella, A., Palamara, G., & Denicolai, S. (2007). The drivers of the early internationalization of the firm. *Journal of world business*, 42(3), 268-280.